

Боняк В. О.

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри теорії
та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА КОЖНОГО НА ЗВЕРНЕННЯ З КОНСТИТУЦІЙНОЮ СКАРГОЮ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

При підготовці тез цієї доповіді поставлено за мету окреслити окремі проблемні питання в діяльності Конституційного Суду України (далі – КСУ, Суд), пов'язані із забезпечення права кожного на звернення з конституційною скаргою та запропонувати можливі шляхи їх вирішення.

Слід відзначити, що прийняті у 2016 р. Верховною Радою України зміни до Основного Закону держави в частині правосуддя розширили можливості особи із захисту своїх прав, а саме, поряд із іншими засобами кожному було гарантовано право на звернення із конституційною скаргою до КСУ з підстав, які визначені Конституцією України та законодавством. Відповідно до цих змін, Суд наділений правом із вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) закону України за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України. Така конституційна скарга може бути подана у випадку, коли вичерпано всі інші національні засоби юридичного захисту [1]. Отже, легалізований інститут конституційної скарги став однією із новел вітчизняного законодавства, що отримав свій подальший розвиток у Законі України «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 р.

Виконання КСУ контрольних повноважень, визначених Основним Законом держави, здійснюється у межах спеціальних юридичних процедур, однією з яких є конституційне провадження за конституційними скаргами фізичних осіб та юридичних осіб приватного права, які вважають, що застосований в остаточному судовому рішенні в їх справах закон України суперечить Конституції України.

Зауважимо, що фактичною підставою для виникнення таких охоронних конституційно-правових відносин, у межах яких Конституційний Суд України уповноважений вирішувати питання про відповідність Конституції України (конституційність), застосованого в остаточному судовому рішенні закону України, є юридичний факт звернення фізичної особи або юридичної особи приватного права до КСУ з конституційною

скаргою.

Відповідно до ст. 57 Закону України «Про Конституційний Суд України», такі звернення (письмові клопотання) надсилаються поштою або подаються безпосередньо до Секретаріату; їх попередню перевірку здійснює Секретаріат Конституційного Суду України; керівник Секретаріату може повернути скаргу суб'єкту права на такий різновид звернення у зв'язку з її

невідповідністю за формою вимогам Закону, однак таке повернення скарги не виключає повторного звернення до КСУ з дотриманням вимог Закону України «Про Конституційний Суд України») [2].

Офіційна статистика свідчить, що орган конституційного контролю почав приймати та реєструвати конституційні скарги уже з жовтня 2016 року (перша конституційна скарга надійшла від ПАТ «Інститут розвитку передових технологій» щодо неконституційності положень частин другої, третьої статті 67 Закону України «Про виконавче провадження») [3, С. 18], тобто, до набрання чинності Законом України «Про Конституційний Суд України» від 13.07.2017 р., який визначив вимоги до змісту, форми конституційної скарги, встановив коло суб'єктів подання такої скарги, умови її прийнятності та ін.

Зокрема, тільки у 2016 році було зареєстровано 39 таких скарг, у 2017 році – 435, 690 – у 2018 році, у 2019 році Секретаріатом КСУ було зареєстровано вже 664 скарги, а у 2020 – 563. Однак незважаючи на перераховані у чинному законодавстві вимоги до змісту та форми конституційної скарги, значна їх частина все ж повертається суб'єкту звернення через невідповідність її форми вимогам Закону України «Про Конституційний Суд України».

Така статистика актуалізує проблему критично низької правової обізнаності (поінформованості) суб'єктів подання конституційної скарги, яка повинна бути подолана. У зв'язку з цим слід наголосити на тому, що поряд із суб'єктами, чия професійна діяльність безпосередньо пов'язана з формуванням професійної правосвідомості майбутніх правників (в першу чергу, наукові й науково-педагогічні працівники закладів вищої освіти, котрі здійснюють підготовку фахівців за напрямом «Право», практикуючі адвокати, правозахисники та ін.), важливу роль у вирішенні цієї проблеми має відігравати і сам Конституційний Суд України, шляхом узагальнення судової практики та інформуючи громадськість про її результати.

Зауважимо, що у доктрині конституційного права донині дискусійним залишається предмет конституційної скарги. Викликано це тим, що гарантовані Основним Законом Української держави права і свободи людини можуть бути обмежені чи-то порушені не лише законами, але й підзаконними нормативно-правовими актами (наприклад, нормативними указами Президента України, постановами Верховної Ради України, декретами та постановами Уряду), тобто тими актами, які за своєю юридичною силою є найбільш наближеними до законів держави. Тож слушним є підхід,

відповідно до якого предмет неповної нормативної моделі конституційної скарги, що його втілено в національному законодавстві Української держави, має охоплюватися обсягом поняття «законодавство», що його сам же КСУ надав у своєму рішенні в рішенні у справі щодо тлумачення однойменного терміна [4].

Наступним проблемним питанням у діяльності Конституційного Суду України є недоліки правового регулювання суспільних відносин, що виникають на стадії виконання рішень Конституційного Суду України, ухвалених за конституційними скаргами, і регламентація таких відносин відбувається на двох рівнях: законодавчому та рівні підзаконного нормативно-правового регулювання (мається на увазі Регламент Конституційного Суду України, введений в дію Постановою КСУ). Виходом із цієї ситуації, на нашу думку, має стати прийняття суб'єктом законотворчості – Верховною Радою України відповідного закону про регламент Суду.

Позитивними зрушеннями в цьому плані став підготовлений групою народних депутатів у вересні 2021 року до другого читання проект закону «Про конституційну процедуру». Такий підхід є виходом із ситуації, що склалася, й узгоджується з нормативно-правовим приписом, закріпленим у п. 14 ч. 1 ст. 92 Основного Закону Української держави: «виключно законами України визначаються судоустрій, судочинство, статус суддів; засади судової експертизи; організація і діяльність прокуратури, нотаріату, органів досудового розслідування, органів і установ виконання покарань; порядок виконання судових рішень; засади організації та діяльності адвокатури» [5].

Водночас щодо назви майбутнього закону, то поділяємо думку тих вітчизняних учених, котрі наголошують на існуючому загальному правилі: найменування має відображати його зміст, окреслювати саме ті суспільні відносини, які врегульовуються цим законом, та повинні не виходити за межі такого правового регулювання. Тоді ж як ознайомлення зі змістом вищевказаного законопроекту переконливо доводить, що терміно-поняття «конституційна процедура» є значно ширшим за той зміст, що його ініціатори вклали у означений законопроект, в якому мова здебільше йде мова про організацію діяльності тільки Конституційного Суду України як такого.

Свого удосконалення потребує й інститут забезпечувального наказу (ст. 78 Закону України «Про Конституційний Суд України»). Призначення цього інституту – запобігти незворотнім наслідкам внаслідок набрання законної сили остаточним рішенням суду загальної юрисдикції, ухваленим у справі суб'єкта права на конституційну скаргу. Звідси, вимогою часу є необхідність конкретизації Парламентом України виняткових випадків, за наявності яких Велика палата КСУ може ініціювати вжиття заходів щодо забезпечення конституційної скарги та видання забезпечувального наказу.

На завершення зауважимо, що перспективним напрямком наукових досліджень вітчизняних правників має стати подальше науково-теоретичне

осмислення різних аспектів практики Конституційного Суду України із забезпечення права кожного на звернення з конституційною скаргою, а результати таких пошуків сприятимуть вдосконаленню національного законодавства і, як наслідок, самої діяльності органу конституційної юрисдикції в Україні.

1. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України 1401-VIII від 02.06. 2016 р. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#Text>.

2. Про Конституційний Суд України): Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII (зі змін. та допов.). Відомості Верховної Ради України. 2017. № 35. Ст. 376.

3. Звіт з моніторингу діяльності Конституційного Суду України щодо розгляду конституційних скарг. URL: <https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2019/07/Zvit-z-monitoringu-diyalnosti-Konstitutsijnogo-Sudu-shhodo-rozglyadu-konstitutsijnih-skarg.pdf>.

4. Єрмоленко Я. В. Зміст поняття конституційної скарги в сучасній правовій доктрині та конституційному законодавстві України. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2017. № 3. С. 95-103.

5. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254>.

Дерев'янко Б. В.

*доктор юридичних наук, професор,
головний науковий співробітник
відділу правового забезпечення
ринкової економіки
Науково-дослідного інституту
приватного права і
підприємництва ім. академіка
Ф.Г. Бурчака НАПрН України,*

МІРКУВАННЯ ПРО ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У СУЧАСНИХ НІБИТО ДЕМОКРАТИЧНИХ РЕАЛІЯХ

10 грудня весь світ святкуватиме чергову – тепер уже 73 річницю ухвалення Генеральною Асамблеєю ООН Загальної декларації прав людини [1]. Мабуть більшість представників держав, які брали участь у її розробці та ухваленні, гадала, що до 2021 року проблеми прав людини у жодній країні світу не буде як такої. На жаль, представники держав дуже помилилися.

Сьогодні права людини зазнають утисків навіть у найбільш економічно розвинених державах із багатовіковими демократіями. Що казати про держави, які розвиваються, зокрема і про держави колишнього СРСР. Права людини обмежуються щодня, а цинізм урядів та адміністрацій у різних країнах вимагає від людей подання клопотань на обмеження себе у правах. Не менше права людини обмежуються і керівництвом інших, наприклад